

СТАНОВИЩЕ
НА СЪЮЗА НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ
ПО ДЕЙНОСТТА И ПРОЕКТОПРАВИЛНИКА НА
ФОНД „НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ”

Проблемите, свързани с Фонд „Научни изследвания”, много години тревожат научната общност. Но в последно време те станаха с ярък негативен оттенък, който принуди учените да излязат на протест по улиците. Получи се парадокс за една правова държава, каквато претендираме, че е България. Академичната общност протестира срещу неспазването на законите, разпоредбите и морала от самите управляващи. Масовизирането на протестите и тяхната продължителност е следствие не само от фрапантните нарушения в дейността на фонда, но и на проявеното на практика безразличие на управляващите по отношение на състоянието и развитието на науката в страната.

Ако се върнем в годините назад не може да не отбележим редица важни моменти, свързани с Фонд „Научни изследвания”.

- През 2003 г. се приема Закон за насърчаване на научните изследвания, с който науката се обявява за приоритет, а на Фонд „Научни изследвания” се възстановява юридическата самостоятелност. Набелязани са мерки за развитие на науката. Създаден е Национален съвет за научни изследвания. Оказа се, че на практика нещата останаха само на книга.
- Сметната палата прави одит на фонда за периода 01.01.2003 г. – 30.09.2009 г. и в доклада посочва поредица от негативни констатации и разумни предложения. За съжаление, повечето от тях не са изпълнени и проблемите остават.
- През 2006 г. институтът „Отворено общество” обявява своята оценка на корупционния риск в системата на висшето образование и науката. По отношение на Фонд „Научни изследвания” подчертава, че

съществуващата правна регламентация на фонда създава предпоставки за корупция, тъй като се сливат функциите по управление и администриране на фонда с тези на администрацията на Министерството на образованието и науката. От страна на управляващите няма реакция и порочната практика продължава години наред.

- През 2007 г. СУБ в своя Меморандум по проблемите на науката и висшето образование анализира състоянието на фонда и обосновава своето предложение за превръщането му в стабилна и мощна самостоятелна институция от европейски тип за насърчаване на научните изследвания. Няма реакция от управляващите.
- На Националния форум за науката през 2009 г. дейността на фонда отново бе обект на внимание и бяха направени редица препоръки, които за съжаление останаха без реализация.
- През април 2011 г. Фонд „Научни изследвания” бе обект на Обществения дискуссионен клуб на СУБ. На него за първи път бе дадена широка обществена гласност на грубите нарушения в неговата дейност през периода 2008–2009 г. И въпреки явното погазване на нормативни разпоредби и морала, вече две години няма държавно отношение и решение по този въпрос, няма виновни, няма изводи, няма изменения и допълнения на нормативни разпоредби. И естествено, практиката се повтаря.

В последната сесия на фонда през настоящата година отново се допускат много нарушения на нормативни разпоредби и явни случаи на конфликт на интереси, които медиите направиха достойние на цялата общественост.

Особено обезпокоителни тук са следните обстоятелства:

- Грубите грешки в дейността на фонда хвърлят неблагоприятна светлина върху цялата наука и я дискредитират пред бизнеса и цялото общество.

- Министърът не вижда никакви пропуски и грешки в дейността на фонда и арогантно отговаря на критиките. Използват се приближени медии, журналисти и организации, които да подкрепят неговата политика. Такова отношение не си е позволил нито един министър през последните 22 години.

- Няма обществена гласност на резултатите от нито един вътрешен одит на фонда, който министърът е възложил. Липсва отношение и на институция извън системата на МОМН, която да оцени състоянието и да приеме конкретни мерки за недопускане на подобни нарушения и действия.

Кои са основните причини за това състояние във Фонд „Научни изследвания“:

1. Правната регламентация на фонда го превръща в един изключително важен фонд на самия министър и му дава възможност да решава въпроси по свое усмотрение. В негови ръце са съсредоточени управлението и дейността на фонда. Той издава неговия правилник и внася изменения и допълнения в него, когато и както си поиска. Той единствено назначава органите на фонда и управляващите длъжностни лица и контролира дейността им. Съвсем логично е да се очаква, че в повечето случаи това ще бъдат познати и лоялни хора на министъра, ако неговият морал го позволи. В крайна сметка и отговорността за състоянието и дейността на фонда носи министърът.
2. В нормативното устройство на фонда има сериозни пропуски, които дават възможност в неговия правилник да се залагат позиции, които са различни от основополагащите документи или да се оставят вратички, които дават възможност за субективни решения на неговите управляващи по основни въпроси на фонда.
3. Неспазването на разпоредбите, записани в документите, и липсата на постоянен контрол на фонда извън правомощията на министъра, са важна причина за непрекъснато проявяващи се нарушения при конкурсите. Не е

предвиден никакъв друг орган, който да може да взема отношение по фонда. Такава задача няма и за Националния съвет за наука и иновации (който на практика не функционира). Научната общност не се допуска до участие в управлението на фонда под каквато и да е форма.

4. Крайно недостатъчна е прозрачността в дейността на органите и комисиите на фонда, на оценките и мотивите за одобряването или отхвърлянето на проектите, което силно тревожи учените и засилва техните подозрения за нерегламентирани действия.

В крайна сметка, трябва да подчертаем, че обществената оценка за дейността на фонда и оценката на министъра не съвпадат и дори в някои случаи са напълно противоположни. Никой не може да отрече, че Фонд „Научни изследвания” е много полезен за науката и има принос за нейното развитие, но негативите в дейността му, които министърът отрича, пречат за пълното използване на неговите цели и възможности за развитие на науката.

Устройството и дейността на Фонд „Научни изследвания” се нуждаят от цялостен анализ и оценка, от нов европейски подход в неговото структуриране и функциониране. Предложеният от група учени пореден правилник на фонда се основава на досегашните законови разпоредби. Въпреки това, той е добра база за дискусия и дава вярна насока за излизане от сегашното състояние на фонда. Най-успешната част в проектоправилника е разработката на въпросите, свързани с организирането и провеждането на конкурсите. СУБ е готов да организира обсъждането му в Обществения дискуссионен клуб.

Конструктивното отношение към проектоправилника за фонда е във функция от изясняване на няколко изходни положения:

На първо място, това е отношението на министерството към проектоправилника и приема ли министърът разписаните в него постановления. Досегашната практика на министерството по законотворчеството е твърде показателна – съобщава се, че има проект по някакъв въпрос, този проект предизвиква дискусии и предложения, след това следва затишие и накрая или

нищо не излиза (справка Закона за висшето образование на Съвета на ректорите) или в съвсем променен вариант. Освен това е необходимо ясно становище на министерството за неговата промяна и ако – да - в какъв срок. Медийните изяви на министъра с нищо не показват, че той не одобрява сегашния свой правилник и се стреми към нов. Налице е опасност с обсъждането на новия проектоправилник да се отклони вниманието на научната общност от решаването на въпросите, свързани с фонда - обект на нейните протести.

На второ място, е необходима ясна държавна позиция по основните функции, които се възлагат на фонда, какво точно ще управлява и как ще се определят средствата, които му се предоставят. В членове 13, 22 и 23 от Закона за насърчаване на научните изследвания са посочени много задачи на фонда, без да са взаимно обвързани, без да са изяснени приоритетите и взаимовръзките с други бюджетни и научни институции, в т.ч. и с Националния иновационен фонд. Фонд „Научни изследвания” е самостоятелно юридическо лице, но на практика изцяло е подчинено на МОМН и не са му разписани права и отговорности. Това са въпроси, които не могат да не намерят отражение в правилника на фонда.

На трето място, проблемите на фонда се усложняват и от пропуски в Закона за развитието на академичния състав по отношение признаването на академични звания. С чл. 15, ал. 3, на висшите училища и научните организации се дава право да определят условията и реда за преминаване без конкурс и избор при тях на академични длъжности от страната и европейските държави. Законодателят не взема никакво отношение за учени, работещи в страни извън Европа, т.е. в преобладаващата част от света. Логично е да се предполага, че автономните висши училища сами ще решават този въпрос. Този пропуск в закона има основание да се твърди, че е направен съзнателно. Проблемът за признаването на чуждестранни звания съществували още преди приемането на закона. Въпросите ги решаваше закритата ВАК, но тази нейна

функция не бе възложена на никоя друга държавна институция, а предоставена на университетите. След законова забрана за избиране на „извънредни“ професори висши училища (НБУ, Технически университет и др.) присъждаха звания в разрез със закона. Министърът признава пропуски в закона, но не поема ангажимент за внасяне на допълнение в закона или в правилника за неговото приложение. Освен това, в ЗРАСРБ няма определение кои звания трябва да се считат за хабилитирани, няма разписани минимални изисквания за присъждане на научни степени, както и целия комплекс от основания за тяхното отнемане.

Очевидно е необходима силна политическа воля на управляващите, за да се прецени задълбочено и обективно състоянието на Фонд „Научни изследвания“, неговата бъдеща визия и да се създадат нормативни, административни и финансови условия за пълноценното му функциониране в интерес на развитието на науката, икономиката и обществото в България.

Становището е прието от Управителния съвет на Съюза на учените в България в заседанието му от 20 декември 2012 г.